

Austatud kaitseminister Martin Herem

Koopia: regionaal- ja põllumajandusminister Hendrik Johannes Terras

Kuulasin Teie avalikku loengut „Kui tugev on meie kaitsetahe?“, mille pidasite Tartu Ülikooli tulevikumõtte professorina

(https://www.youtube.com/watch?v=ZOCu_ajBfRQ). Loengu lõpus palusite neil, kes Teile kirjutavad, keskenduda kaitsetahtele: mis see on, kui kõrgel ta on ja kas ning kuidas seda peaks tõstma. Püüan vastata inimesena, kes on 30 aastat töötanud Eesti toidu väärtusahelas, praegu Eesti Tõusigade Aretusühistu tegevjuhina.

Mind kõnetas enim Teie mõte, et Kaitseliit ei ole „mitte midagi muud kui üks pikaajaliselt organiseeritud riigikaitse talgud“. Just talgukultuur ja ühistegevus on ka Eesti toidutootmise selgroog. Esimese Eesti Vabariigi ajal kasvasid Jaan Tõnissoni, aate- ja riigimehe ning ühistegevuse suurkuju, eestvedamisel põllumeeste ühistud kõrvuti laulu- ja kultuuriseltsidega ning töid maailmaturule „Eesti või“ ja „Eesti peekoni“. See oli samuti kaitsetahe: tahe ise hakkama saada ja oma rahvast toita. Kui põllumehed, loomakasvatajad ja toidutöösturid tunnevad, et riik neid vajab ja usaldab, on neil ka rohkem, mida kaitsta.

Sageli räägime toidujulgeolekust väga üldiselt. Tegelikult tähendab see, et Eestis on olemas inimesed, teadmised ja ettevõtted, kes suudavad toitu toota algusest lõpuni. Seakasvatuses on meil selleks olemas kõik lülid: kuldijaam, aretusprogrammid, põhikari, pörsatootmine, nuumafarmid ja lihatööstused. See on strateegiline vara, mida on lihtne kaotada, kuid väga keeruline uuesti üles ehitada. Aretuses sõltume siiski osaliselt välismaisest geneetilisest materjalist. 2025. aastal jäi sigade Aafrika katku riskide tõttu ära Norrast kavandatud aretuskultide sisseost. Aretustöö järjepidevuse tagamiseks pidime suurendama sperma sisseostu Hollandist. Vahepeal tuli ajutiselt sulgeda ka seemendusjaam ning liikmete varustamine õnnestus tagada üksnes tänu koostööpartneritele. Need olid häired rahuajal, olukorras, kus rahvusvaheline kaubandus toimis ja logistika oli üldiselt kättesaadav.

Sõjalise konflikti, ulatusliku loomataudipuhangu või tõsiste tarneraskuste korral võivad välismaised tarded katkeda täielikult. Sellisel juhul muutub kiiresti nähtavaks, kui oluline on säilitada Eestis mitte ainult loomakasvatus, vaid ka geneetiline baas,

seemendusvõimekus, aretuskarjad ja spetsialistide teadmised. Toidujulgeolek ei alga lihatööstusest ega kaupluseletist, vaid aretusest. Kui kaob võimekus toota järgmise põlvkonna tootmisloomi, seatakse ohtu kogu ülejäänud ahel. Seetõttu tuleb aretust käsitleda mitte üksnes põllumajandusharu, vaid riikliku strateegilise võimekusena. Nii nagu peame oluliseks energia-, side- ja kaitsetaristut, peame hoidma ka Eestis võimekust toota toidutootmiseks vajalikku aretusmaterjali. Kriisi ajal ei pruugi seda enam olla võimalik turult osta.

Samal ajal kahaneb meie oma emise- ja põrsatootmine. 7. augustil saatsid 24 Eesti sealihä väärtusahela ettevõtet ja organisatsiooni, seakasvatajad, söödatootjad, lihatööstused, veterinaarid, vedajad, teadlased ja Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda, minister Terrasele ühispöördumise (lisatud). Selle põhisoõnum:

- Eesti isevarustatus sealihaga on langenud 79,2 protsendilt (2021) 63,4 protsendini (2025), samal ajal kui import on kasvanud 35 000 tonnilt 46 300 tonnini.
- Kokkuostuhind on püsinud ligikaudu 0,50 eurot kilogrammi kohta alla omahinna. See tähendab sektorile umbes 17,6 miljonit eurot kahjumit aastas.
- Ühe 1000 emisega farmi sulgemine langetab isevarustatust ligi nelja protsendipunkti võrra. Mitme tapamaja koormus on juba kriitilise piiri lähedal.
- Kord kaotatud põhikarja ja geneetilise baasi taastamine võtab 3–5 aastat. Kriisi ajal seda teha ei saa.

Täna ei ole kaardistatud, kui suur osa meie tootmisest sõltub välismaistest põrsastest, geneetikast, söödakomponentidest ja ravimitest ning kui kaua suudaks tootmine katkestuse korral jätkuda. See on küsimus, millele tasuks ühiselt vastus leida.

Eestis on viimasel ajal kõlanud palju sõnu nappusest ja kärbetest. Räägime rahapuudusest, tööjõupuudusest ja ajapuudusest. Üha sagedamini käib avalik arutelu selle üle, mida ja kui palju tuleb kärpida. Tartu Ülikooli juhtimise professor Maaja Vadi on tabavalt öelnud, et vaestemajas on alati tuli. Kui kogu tähelepanu koondub nappuse jagamisele, kipub kaduma võime märgata võimalusi ning koostöö asemel hakkame võitlema üksteisega. Eesti edu ei ole aga kunagi sündinud ressursside rohkusest. Meie rikkus ei peitu maapõues, vaid kasvab metsas ja põllul. Puit ja toit on Eesti peamised taastuvad loodusvarad, mille väärtust oleme

põlvkondade jooksul osanud kasvatada. Kõige olulisem ressurss on siiski inimene: tema teadmised, ettevõtlikkus ja võime keerulistel aegadel koostööd teha. Kui jääme kinni sellesse, mida meil ei ole, lakkame nägemast seda, mis meil olemas on. Tegelik küsimus ei ole ainult selles, kust kärpida, vaid kuidas olemasolevat paremini kasutada ja kasvatada. Just siin peituvad Eesti järgmised arenguvõimalused.

Toidutootmine on üks neist valdkondadest. Meil on olemas maa, teadmised, inimesed ja toimivad väärtusahelad. Need ei ole ainult majandusharud, vaid strateegilised võimekused, mis loovad töökohti, hoiavad elu maapiirkondades ning tagavad riigile suurema iseseisvuse ka ebakindlatel aegadel. Küsimus ei ole ainult selles, kui palju põllumajandus täna maksab, vaid selles, kui palju läheks meile maksma selle võimekuse kaotamine homme.

Kaitseväelane vajab tipptehnikat, kuid tehnikast pole kasu ilma kütuseta ja inimene ei toimi ilma hea toiduta. Relvad kaitsevad meie piire, toit kaitseb meie rahvast. Eesti toit on puhas, kvaliteetne ja usaldusväärne ning meie põllumehed ja toidutootjad aitavad kaasa kogu Euroopa toidujulgeolekule.

Riik saab siin palju ära teha juba oma ostujõu kaudu. Eesti IT-edu sai hoo sisse sellest, et riik oli uudsete lahenduste esimene ja suurim klient. Nagu on meenutanud Taavi Kotka, kirjutati riigihangetesse omal ajal sisse nõue, et teenused peavad olema eestikeelsed. See lõi turu, andis ettevõtetele võimaluse kasvada ning pani aluse Eesti digiedule. Samamoodi saab riik olla ka Eesti toidu esimene klient. Koolides, lasteaedades, haiglates, hooldekodudes ja kaitseväes tehtavad valikud mõjutavad otseselt meie põllumehi, toidutootjaid, maaelu ning toidujulgeolekut.

Seepärast teen ettepaneku kaaluda arutelu algatamist koos Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi ning Riigi Kaitseinvesteeringute Keskusega, et selgitada:

1. millist kodumaist toidutootmisvõimet vajab Eesti sõja ajal ja millistest välistest sisenditest see sõltub;
2. kuidas saaks riigi toiduhangetes, sh kaitseväe toitlustuses, senisest enam väärtustada tarnekindlust, lühikest tarneahelat ja kriisiaegset tootmisvõimet;

3. kuidas siduda kriisivarude planeerimine kodumaise tootmis- ja töötlemisvõimekusega, sh arendada toidupakkides ja riigivarudes kodumaiseid lahendusi, näiteks Eesti metssealihast konserve, mis aitaksid ka ohjata metssigade arvukust ja sigade Aafrika katku levikut;
4. kuidas mõtestada toidujulgeolekut kaitsetahte osana koostöös Tartu Ülikooli tulevikumõtte professuuri, Eesti Maaülikooli ja toidusektoriga.

Eesti Tõusigade Aretusühistu ja sektori partnerid on valmis sellesse panustama andmete ja arvutustega.

Toit ei ole ainult kaup poeriiulil. Toit on strateegiline ressurss, osa meie julgeolekust ja iseseisvusest. Kaitseliit on riigikaitse talgud. Põllumajandus on see, mis neid talguid toidab. Põllumajandus on kaitsetahte vundament.

Olen tänulik võimaluse eest neid mõtteid Teiega edasi arutada.

Lugupidamisega

Anu Hellenurme

Eesti Tõusigade Aretusühistu tegevjuht ja juhatuse liige

Eesti Maaülikooli nõukogu liige

Anu Ait OÜ

+372 501 0842

Lisa: Eesti sealihaväärtusahela ettevõtjate ühispöördumine regionaal- ja põllumajandusministrile, 7. august 2026